

הרב אהוד אחיטוב

מניין שנות ערלה של הוטרי דקל שעברו 'אירגוז'

הצגת הבעיה

ישנן כמה דרכים לריבוי שתילים של עצי דקל.¹ הדרך המקובלת ביותר כיום היא באמצעות פעולת ה'אירגוז';² שבה משרישים ענף צעיר של דקל כשהוא עדיין מחובר לגזע, ולאחר זמן מה מפרידים אותו מהעץ הוותיק. בשלב הראשון עוטפים את החוטרים הצעירים בשק מלא אדמה, כדי שהם יתחילו להשריש באדמה שבתוך השק. לאחר שהחוטרים השתרשו דיים באדמה שבתוך השק, מנתקים אותם מהעץ ושותלים אותם במטע התמרים הצעיר יחד עם גוש האדמה שבו הם השתרשו. בעקבות תמותה של עצים צעירים שנשתלו מייד לאחר הניתוק מהתמרים הבוגרים, יש מגדלים שמניחים את החוטרים עם השקים על משטחי ניילון כשהם מנותקים מהקרע. השאלה הנוגעת לשני המקרים יחד היא: האם ניתן למנות את שנות הערלה של העץ הצעיר מזמן ההשרשה בשק, כפי שמקובל לנהוג כאשר מעבירים עצים צעירים מהמשתלה ונוטעים אותם במטע הקבע?

תשובה

את מניין שנות הערלה של העץ מונים משעת נטיעתו באדמה, ולהלכה נפסק שאף אם העתיק את העץ ממקום גידולו ושתל אותו במקום אחר, ניתן לחשב בתנאים מסוימים את שנות הערלה משעת הנטיעה הראשונה, כי ההעתקה מוגדרת כהמשך הנטיעה הקודמת. כך הדין גם כאשר שותלים בתוך עצים בעציצים או במכלים נקובים במשתלה, ולאחר שנה אחת או כמה שנים שותלים אותם בגינה או במטע. במקרים אלו ניתן להמשיך את מניין שנות הערלה מזמן השתילה במשתלה, אם המעבר והשתילה בקרקע שלאחר מכן נעשו על פי כללי ההלכה. העברה זו אינה נחשבת לנטיעה חדשה אלא להמשך המצב הקודם, ולרוב הפוסקים דרך זו מותרת אף לכתחילה.³

1. ישנן כמה דרכים לריבוי עצי תמר: ריבוי מזרעים, ריבוי בעזרת חוטרים וריבוי על ידי תרביית רקמה. וראה בהרחבה על כך במאמרו של ד"ר משה רענן: 'מה תמר זה אין לו אלא לב אחד', פורטל הדף היומי סוכה מה ע"ב.
2. מתוך שיחה בעל פה עם ד"ר עקיבא לונדון, אגרונום הרבנות הראשית. ההסבר לכך לדבריו הוא ששימוש בתרביית, עם כל מעלותיו, הוא דרך יקרה יותר, ולכן הוא נפוץ פחות בקרב החקלאים. כך שמעתי גם מאחד ממגדלי התמרים בערבה, דני שדה.
3. עפ"י ערלה פ"א מ"ג; וכפי שדייקו מכך האחרונים, שגם עקירה לזמן אינה מצריכה למנות שנות ערלה, כפי שכתבו החכמת אדם, שער משפטי הארץ פ"ו ה"א; שו"ת פרח מטה אהרון, ח"א ס' עח; שו"ת שיבת ציון, ס' מט; ועי' התורה והארץ, ח"א עמ' 238-239.

ואולם כשמשרישים חוטרים של דקל על ידי 'ארגוז' באדמה שבתוך שק 'יוטה' וכדו' כשהם עדיין מחוברים לדקל - אין כאן פעולת נטיעה עצמאית, כיוון שהם עדיין מחוברים לעץ הדקל הוותיק. לפיכך את מניין שנות הערלה ניתן להתחיל רק כשמנתקים את החוטרים מהעץ הוותיק ושותלים אותם במטע הצעיר. הוכחה לכך היא מדיני הברכה, שהרי בפעולת הברכה משרישים ענף אך לא באדמה מנותקת, אלא בקרקע עצמה, דהיינו מכופפים את אחד הענפים של העץ הבוגר, מכניסים אותו באמצעו לעומק האדמה, והקצה השני של הענף יוצא מהאדמה במרחק מה מהעץ. לאחר שרואים שהוא משריש היטב באדמה, ויכול לחיות מכוח עצמו, מנתקים אותו מעץ הבוגר, ורק אז מתחילים לספור שנות ערלה לאותו ענף שהפך לשתיל עצמאי ומעתה יונק מהקרקע בלבד. אם כן, קל וחומר הדבר: אם בהברכה, שבה יש ענף שממש יונק מהקרקע (לא מאדמה בשק), כל עוד הוא מחובר לעץ אחר הוא פטור משנות ערלה, ורק לאחר שהענף המוברך התנתק מהעץ הבוגר הוא נחשב כנטיעה חדשה ומונים לו שנות ערלה מאותה שעה⁴ - כל שכן שבחוטרים של דקל שהם כלל אינם מחוברים לקרקע כשהם מחוברים לעץ הבוגר, שלא ניתן למנות להם שנות ערלה מתחילת ההשרשה באדמה שבשק. יתרה מכך, בשונה מ'הברכה', אפילו אם ינתקו אותם מהעץ הבוגר, הם יהיו במעמד של עץ השתול בעציץ שאינו נקוב, שכאשר שותלים אותו בקרקע צריך למנות לו שנות ערלה מחדש. לכן במקרה הנידון, לאחר שינתקו את החוטרים עם האדמה שבתוכם - אם רוצים להשהות את השתילה שלהם - ההמלצה היא להניח את החוטרים עם העציצים הנקובים כראוי ישירות על האדמה. באופן זה מניין שנות הערלה יתחיל מעת ההנחה על האדמה.

סיכום

א. כאשר מרבים חוטרים של דקל באמצעות פעולת ה'ארגוז', צריך להתחיל למנות את שנות הערלה מזמן השתילה במטע.

ב. אם משיקולים מקצועיים חוששים לתמותה של עצי דקל, ניתן להניח את החוטר הצעיר לאחר שניתקו אותו מהעץ הבוגר ולהניח אותו במכלים נקובים עפ"י ההלכה ישירות על האדמה, וכך להשאיר אותם עד הזמן שירצו לשתול אותם בתוך המטע. במקרה זה מניין שנות הערלה יתחיל מעת ההנחה על הקרקע.

4. עפ"י משנה ערלה פ"א מ"ה: 'הבריכה שנה אחר שנה ונפסקה מונה משעה שנפסקה...'; ריבמ"ן, למשנה שם ד"ה הבריכה; רמב"ם, פיהמ"ש ד"ה הבריכה שנה; ר"ש, למשנה שם ד"ה בריכה; רא"ש, ד"ה שנה; אומנם בירושלמי ערלה פ"א ה"ג, מבואר שיש מצב שבו צמחו על הענף פירות והם אסורים משום ערלה, אפילו בעודו מחובר לעץ הבוגר, כאשר יש סימנים המעידים שהוא כבר לא יונק ממנו: הענפים נוטים לכיוון העץ הבוגר, וזה סימן שאינם 'מתביישים' ממנו, וכלשון הירושלמי, וכך פירשו הפוסקים בדעת מרן השו"ע, יו"ד סי' רצד סעי' טז.